

INSTITUTE FOR SOCIAL RESEARCH
VILNIUS UNIVERSITY

Donata Petružytė
**Waste Pickers' Way of Life:
Case Study of the Dump of Kariotiškės**

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION
Social science, Sociology (05 S)

Vilnius, 2009

The Dissertation was prepared at the Institute for Social Research in 2005-2009

Academic supervisor:

prof. dr. Romas Lazutka (Institute for Social Research, Social Sciences, Sociology - 05 S)

The Dissertation will be defended at the united Council of Sociology Science of Vilnius University and Institute for Social Research:

Chairman:

prof. habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Institute for Social Research, Social Sciences, Sociology - 05 S)

Members:

prof. dr. Arūnas Poviliūnas (Vilnius University, Social Sciences, Sociology - 05 S)

doc. dr. Laimutė Žalimienė (Vilnius University, Social Sciences, Sociology - 05 S)

doc. dr. Boguslavas Gruževskis (Institute of Labour and Social Research, Social Sciences, Economics – 04 S)

doc. dr. Vytis Čiubrinskas (Vytautas Magnus University, Humanities, History - 05 H)

Opponents:

prof. dr. Meilutė Taljūnaitė (Institute for Social Research, Social Sciences, Sociology - 05 S)

doc. dr. Nijolė Večkienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Educology - 07 S)

The public defense of the dissertation will be held at 3 p.m. on 21 December 2009 at the public session of Social Sciences Council in the Conference Hall (room No 201) of the Faculty of Philosophy of Vilnius University.

Adress: Universiteto g. 9/1, 01513 Vilnius, Lithuania

Tel. + 370 5 2667606, Fax. +370 5 2667600, e-mail: fsf@fsf.vu.lt

The sending-out date of the summary of the doctoral dissertation is 20 November 2009. Dissertation is available at the libraries of Institute for Social Research and Vilnius University.

SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

Donata Petružytė
**ATLIEKŲ RINKĖJŲ GYVENSENA:
KARIOTIŠKIŲ ŠAVARTYNO ATVEJO STUDIJA**

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2009

Disertacija rengta 2005-2009 metais Socialinių tyrimų institute

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. (HP) Romas Lazutka (Socialinių tyrimų institutas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto ir Socialinių tyrimų instituto Sociologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Socialinių tyrimų institutas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Nariai:

prof. dr. Arūnas Poviliūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija - 05 S)

doc. dr. Laimutė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

doc. dr. Boguslavas Gruževskis (Darbo ir socialinių tyrimų institutas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S)

doc. dr. Vytis Čiubrinskas (Vytauto Didžiojo Universitetas, humanitariniai mokslai, istorija - 05 H)

Oponentai:

prof. dr. Meilutė Taljūnaitė (Socialinių tyrimų institutas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

doc. dr. Nijolė Večkienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S)

Disertacija bus ginama viešame sociologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. 15 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto konferencijų salėje (201 a.)

Adresas: Universiteto g. 9/1, 01513, Vilnius, Lietuva

Tel. + 370 5 2667606, Fax. +370 5 2667600, el. Paštas: fsf@fsf.vu.lt

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2009 m. lapkričio mėn. 20 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Socialinių tyrimų instituto ir Vilniaus universiteto bibliotekose

Acknowledgements

First of all, I would like to thank my supervisor Prof. Romas Lazutka for a wonderful guidance, continuous encouragement and thorough help in preparing doctoral thesis. I would like to thank as well prof. Meilutė Taljūnaitė, prof. Algimantas Valantiejus, doc. Anelė Vosyliūtė, doc. Laimutė Žalimienė, doc. Daiva Skučienė for comments and guidelines in developing the text of dissertation.

My sincere gratitude goes to Prof. Juha Perttula, Prof. Kyosti Urponen, Prof. Merja Laitinen and dr. Sanna Vayrynen from University of Lapland and prof. Richard Pieper from University of Bamberg. Their valuable ideas and suggestions helped me to enrich the dissertation with more innovative approaches.

I would like to thank Mindaugas Survila for collaboration in fieldwork. I would like to thank Vytautas, Kristina, Henrikas, Ričardas, Teresė, Miroslava and many other people who worked in the dump of Kariotiškės, welcomed us, gave us knowledge and introduced to their world and reality.

I am grateful to dr. Elena Kocai, Eugenijus Dunajevs, Jonas Tumasonis, Robertai Bogdanovič and many other colleagues and friends for consultations, ideas, and support during preparation of dissertation.

And, of course, I would like to thank my family that has supported me during all the stages of dissertation preparation.

INTRODUCTION

People picking waste in Lithuanian dumps are a group of our society that is little explored. The prevailing interpretations in the works of Lithuanian social scientists (E.Kocai, 2007; Vosyliūtė, 2004; Gonak, 2006; Jakavonytė, 2005; Ruškus and Balčiūnas, 2003) compare them to homeless, vagabonds, and asocial people; in other words, to marginal people. These people are indeed at the margin of society. They stand out by their appearance, by nature and conditions of their work, by their way of life and by their surrounding. Our society still does not know much about all that. Therefore this work is a try to reconstruct the image of way of life of people collecting waste in dumps, at the same time contextualizing this way of life, i.e. connecting it to the subculture¹ of waste pickers² existing in different countries of the world.

Relevance of the study

The research described in the dissertation is important in many aspects. They will be discussed in this chapter.

Why is it important to study the way of living of various groups of society?

First of all, it would be important to define what is meant by way of living. As R.Savolainen asserts, “there is no agreement between researchers about how to define the concept of way of living” (1995, 262). This task is complicated as there are a lot of concepts that are close in meaning: mode of living, way of living, lifestyle, and everyday life. In this work, “way of living” and “mode of living” will be used as synonyms. We will not use the concept of “lifestyle” as it reflects the more superficial aspects of the same phenomenon (Savolainen, 1995). Meanwhile “everyday life” is perceived as one of the basic elements for understanding the way of living, related to the activity of a person that is aimed at fulfilling his basic needs (Savolainen, 1995; Krupickaitė, 2000).

¹ The research presented in the current work reflects the problematic analyzed by sociocultural anthropology and ethnology. However, as more social than cultural aspects of the empirical data of the research are interpreted, this work is attributed to the cultural anthropology and ethnology (S220) that are in the area of sociology (05S) (and not to the area of ethnology as distinguished in Lithuanian classification of science (07H)).

² Waste pickers – people that from the flow of garbage collect and sort waste useful for secondary use, and use it themselves and/or use it for commercial exchange (more in detail see chapters *Terms* and *Definitions*).

Therefore the following definition of way of life (mode of life) was chosen: *it is the whole of characteristics that are typical for the life activity of an individual or a group aimed at fulfilling the basic needs of a person* (Leonavičius, 1993; Krupickaitė, 2000).

As A.Giddens asserts, way of life is “a practice that became a routine, it is routine habits of dressing, eating, way of acting, and a chosen environment of communication with others. [...] Every small decision that a person makes every day: how to dress, what to eat, how to behave at work [...] helps to create such routines” (Giddens, 2000, 108).

Thus we all do the same things (we work, eat, sleep, dress etc.); however, we do it differently. This everyday way of living is a manifestation of different cultures (Leonavičius, 2004; Inglis, 2005). Everyday life (as a manifestation of culture) is an area of interest of sociologists, at the same time it is a sphere explored by ethnologists and anthropologists³ (Čepaitienė, 2005). For the studies of everyday life it is common to aim “to see a social fact from very close and very concretely: through a thing, a person, a word, or a situation. [...] [It is] a way to look into a concrete empirical situation and a way to grasp essences of life and their variety that often disappears when one looks from afar or from above” (Čepaitienė, 2005, 17). These studies enable the researcher to come close not only to the reality that is ordered in its own way, that is evident and routinely repeating itself, but also to come closer to the factors that predetermine the peculiarity of this order (Čepaitienė, 2005).

Why is it important to study marginal groups?

For knowing society it is important to know its structure, parts and their interrelations (Vosyliūtė, 2004). Various groups of society fulfill different functions in the society. As R.Merton asserts (quoted from Herbert, 1972), the existing social structure is supported because it is necessary for fulfilling many latent functions. A certain part of society is marginal groups that also fulfill certain societal functions.

Every societal group, including marginal groups (especially marginal groups as they are isolated because of the experienced stigma), forms peculiar subcultures and modes of life, that are closely connected to their place in the society and the function that they perform. “The variety of the life styles between groups is an elementary structural

³ According to the Lithuanian classification of sciences, ethnology and cultural anthropology are ascribed to sociology (The Law about areas, directions and branches of science, 1998)

characteristic of stratification” and “a result of class differences in the area of production” (Giddens, 2000, 109). Thus the different subcultures form variety in society. Therefore knowledge about various societal groups, including marginal groups, is necessary for understanding the society, its variety and functioning (Lee and Schrech, 2005).

Unfortunately, in society marginal groups are pushed to the margins, and in social sciences alike the role of research about them is marginal (Ashforth, Kreiner, 1999; Herman, 2006). Therefore there is no surprise that in Lithuania, sociologists only start to study this group of the society (Vosyliūtė, 2002).

What is the use of knowing a marginal group for the society?

Attempts to come closer to the marginal groups by exploring them lead to the decrease in social distance. This enables to step over stigma, and thus over stereotypes and taboo created by it; it allows to reveal sometimes unpleasant but necessary themes. This enables the researcher to meet a “Person” in spite of different, sometimes frightening characteristics: a handicap, life stories, habits of way of living, etc. Such studies can also stimulate discussions about how to live together, in cooperation, without pushing somebody out, and without destroying. Therefore such studies allow to name the functions that marginal groups perform, and to integrate the groups into the life of the society.

Why is it important to study the way of living of marginal groups?

Marginal groups are distinguished by their way of living (Praspaliauskienė, 2000; Vosyliūtė and others, 2004, Jakavonytė, 2005). „They [i.e. marginal groups] are important to us exactly because of their untraditional way of life. After learning about the way of life of marginal groups it is possible to understand the society, its unhomogeneity, differences of behavior and cultures somewhat differently” (Praspaliauskienė, 2000, 5). Therefore studying the groups from the aspect of their way of living is especially urgent. As Vosyliūtė asserts, “it is especially important to determine what are the peculiarities of life of marginal groups, as representatives of the margins of society, based on the analysis of their own expression of socioeconomic and sociocultural activity” (Vosyliūtė and others 2004).

Why is it important to study waste pickers and their way of living?

First of all, it is worth to study waste pickers as one of the groups of the society, in order to know better the society itself, its structure and functioning.

Secondly, it is sensible to study them as one of marginal groups that act at the margins of society and that is related to many social problems (e.g. poverty, joblessness, homelessness, children labour).

It is also sensible to learn about the reality of waste picking, because it is not only a working activity of waste pickers, but also one of the sources of subsistence for some other societal groups (e.g. homeless, street children, elderly people living in poverty, handicapped people). Therefore, studying this phenomenon can provide insights applicable more generally to some other groups of the society.

Besides, this societal group deserves the attention of scientists because it is a peculiar social phenomenon. Some authors (Zimring, 2005; Ferrel, 2006) propose that a contemporary consumer society could not function effectively without waste pickers. However, these people are stigmatized in the society. It is a paradox, but they are stigmatized because of the nature of labour that they do, the labour that is useful for society. In spite of marginality and stigma these people perform a certain function: they provide a service for society and the state by sorting waste and directing it towards recycling.

Finally, this societal group is distinguished not only for its specific work. It is peculiar, unordinary in various aspects of everyday life: peculiar labour, peculiar conditions of life, unusual way to fulfill material needs, and living in “isolated” communities. Their way of living does not fit to the usual norms and standards. Besides, the way of living of waste pickers is “unseen”, hidden from the society by stigma and disgust, on one hand, and by isolated life, on the other hand. This specific way of living is the feature that distinguishes them most from other groups of the society. Therefore it is exactly the way of living of waste pickers that is worth the attention of the representatives of social science.

The motives of choosing the theme for the dissertation: why the way of living of waste pickers of the Kariotiškės dump?

First of all this theme was chosen because of professional motives related to the social work studies, i.e. striving to understand the phenomenon of social problems. At the beginning of author's doctoral studies, the Kariotiškės dump was one among the places of concentration of territorial social problems (i.e. places that attract persons experiencing the same or similar social problems) explored by the author. Eventually, after finding out that the dump and the community of people working there is a special, outstanding social phenomenon, it was decided to change the focus and the strategy of the research and to orient it to the people of the dump and their lifestyle alone.

Another factor that predetermined such a choice of theme was the specific historical situation. As until then communities of people working in the Kariotiškės dump (and in other Lithuanian dumps as well) and their way of life was not explored more in detail by Lithuanian sociologists nor by other representatives of social sciences, it seemed appropriate to choose such a theme. Besides, it was clear when starting to collect the data that because of the modernization of the system of waste collection, the Kariotiškės dump and other Lithuanian dumps would be closed soon. Therefore, to choose to study these people meant to use the last possibility to capture a poorly studied phenomenon that would soon become a historical fact of our society.

Thirdly, restrictions of time, place, and finances also influenced the choice. It could have been possible to choose any other Lithuanian dump where waste pickers worked as well, or to study them all. Although the researcher became acquainted with the situation in other dumps in the course of the study, she paid most attention to the Kariotiškės dump because it was closest to her living place. This allowed getting more data and more exhaustive data with less expenditure of time and finances. Besides, it seemed reasonable to pay attention to these limitations, as the decision to study the waste pickers of exactly the Kariotiškės dump is not bad by itself. It was the dump of the capital, which means, the biggest and "richest" dump that used to attract most of the waste pickers. It won the attention of the larger society, was often mentioned in mass media, and even became a general term for dumps: "Kariotiškės."

The problem, aim, and tasks of the research

The research problem – incentives and outcomes of the way of living of waste pickers.

In many countries of the world, waste pickers are people belonging to a risk group and experiencing various social problems. Usually it is thought that risk group people have developed a mentality of (social) maintenance, which is often the case indeed: they are economically inactive, live from allowances and charity, etc. In this sense, waste pickers are a distinguished group: they solve their problems by getting involved into a niche of informal economics, by performing one of the nastiest labours and by that, becoming stigmatized executors of a dirty work in the eyes of the society. The interaction of these factors (experiencing social problems and doing a dirty work by getting involved into the informal sector of the economy) creates conditions for forming a specific, exceptional way of living.

Scientific studies of this way of life become especially urgent, as waste pickers' activity and life is bound up with stereotypes, with erroneous, blaming, and stigmatizing opinions. As Sicular asserts (1992, 1), "however, the image of waste pickers as nasty, indecent and parasitic, is widely spread." Meanwhile in reality their way of living can be a phenomenon that is socially desirable, economically useful and ecologically important (according to Medina, 2007).

In spite of the fact that in many countries waste pickers are often in the mass media, and the fact that they are often being involved into various social, educational, and public health projects, they do not get much reflection from scientists. It is a societal group that is relatively little explored worldwide. As P.J.M.Nas and J.Rivke (2004, 377) assert, "we came to the conclusion, that scientific literature on this attractive, fascinating theme is limited both in its quantity and its scope. [...] Academic work on this theme consists of two cases specific by space and time."

M.Medina, a scientist that performed a comparative analysis of studies about waste pickers from various places in the world, notes, that regions that especially lack empirical data are not only developed western countries, but also post-communist countries (Medina, 2007). Besides, he notes that all over the world the research in this area lacks comparisons and conceptualization.

This is true when talking about the situation of waste pickers in Lithuania. In Lithuanian scientific publications (E.Kocai, 2007; Vosyliūtė, 2004; Gonak, 2006; Ruškus ir Balčiūnas, 2003), problematics of the waste pickers is barely examined or it is done indirectly; waste pickers are treated as homeless, without paying attention to the specifics and complexity of this group of the society, reducing this phenomenon to a social problem, and without seeing hidden resources of such an activity. The studies of this area do not explain enough the way of living of people working in dumps as a distinctive social phenomenon that is common not only to the Lithuanian society but also to the societies of many other countries.

Therefore we could ascertain without any doubt the need to explore the reality of waste pickers in one of the post-communist countries, by learning deeply their real activities and life, and at the same time looking for connections to the studies of waste pickers from other countries. Therefore the **aim** of this study is to explore the way of living of people that worked in the Kariotiškės dump in the context of waste pickers' way of living.

The object of the research – the way of living of waste pickers.

The tasks of the research:

1. To reveal the nature of waste picking as a social phenomenon, in its historic, economic and social context (to critically discuss the concept of a waste picker; to make a classification of waste pickers and their activities; to formulate historic tendencies of waste picking as an independent working activity; to critically discuss economic and social aspects of the activity of waste pickers).
2. On the basis of a sociological analysis, to determine the role and the performed functions of pickers in the society; to discuss the differences from other marginal groups.
3. After comparing the studies in different countries, to extract the general characteristics of waste pickers' way of life.
4. Based on the ethnographic study, to empirically reconstruct the way of living of people working in the Kariotiškės dump in the following aspects: work and earnings,

everyday life and household organization, leisure time, social organization, health and mortality, adjustment to the closing of the dump.

5. To reveal the connections between the way of living of people working in the Kariotiškės dump and that of waste pickers from other countries.

Theses to be defended:

1. People that collect and sort waste in Lithuanian dumps are not a local phenomenon. They should be called waste pickers and should be considered a kind of waste pickers.
2. The specific way of living of people picking waste in the Kariotiškės dump is not an accidental collection of everyday habits, but an daily expression of a subculture of waste pickers.
3. The basic characteristic of the mode of living of waste pickers of the Kariotiškės dump and in the other countries is treating garbage not as waste but as a resource, affects not only their work but also their everyday life, social life, and self-perception.
4. Waste pickers as a social group are found in every culture. The work they do is unattractive, however, economically and ecologically very useful. Therefore they could be considered an intermediate group that shows characteristics of two societal groups: risk group persons experiencing social problems, on one hand, and executives of dirty work, on the other.

Novelty of the study

1. The research presented in this dissertation is the first study of waste pickers as a societal group in Lithuania. It is important to note that talking about the research of marginal groups in Lithuania, the very term “waste picker” (lt., ‘atliekų rinkėjas’) is new. Therefore, in the current study a new term is introduced for and attention is paid to the societal group, members of which are related through waste picking as a working activity.
2. The research revealed the way of living of waste pickers in the biggest dump of Lithuania, that was unknown for the social sciences. The opinions that were common both in the society and in social scientists’ works alike were proven wrong: (1) most

of the waste pickers of the Kariotiškės dump were not homeless, and (2) they had relatively good possibilities to earn through their labour as waste pickers in the Kariotiškės dump.

3. An original study was carried out in order to get to know one of marginal groups. A “radical” method of sociologic research was applied, namely, visual ethnography, which allowed getting to know an exceptional subculture from within, realistically and tangibly, and made it possible to convey more effectively (not only by verbal, but also by visual means) the knowledge about this subculture to the academic and wider audience; moreover, it allowed to record a social phenomenon that became history by now.
4. The research was done in one of the post-communist countries, allowing to learn the way of living of waste pickers of the biggest Lithuanian dump in a specific cultural and historical context: beginning from the appearance of waste pickers at the threshold of independence and ending with their extinction with the modernization of the national waste collecting system.
5. Among the studies of waste pickers in other countries this research stands out by its detail and deep analysis of a concrete case, on one hand, and on the other hand, by trying to compare the characteristics of waste pickers’ way of life in various countries, and by hypothetical conclusions about most general characteristics of the subculture of waste pickers. This study is also distinguished by its focus. In the studies in other countries the attention is usually paid to the economic aspects of this theme, working activity and peculiarities of its organization, health problems, children labour, etc., however, comparatively little information about other aspects of life can be found, like mode of life, leisure time, and social life. Moreover, in the theoretical part of this work there is an attempt to reveal themes common to waste pickers across all countries: classification of their activity and historic tendencies, and their place in the society. A new attitude is suggested: to interpret their activity and reality based on the sociological concept of dirty work.
6. This study is an input into the “mosaic” of studies in various countries of waste pickers, an input into research of lifestyles of different groups of society, and an input into learning more about our society and this special part of it.

Sources of dissertation

Theoretical sources. Thesis theoretical part is based on surveys about the waste pickers from different countries and concern different social science fields that deal with such topics: waste picking, as an informal economic activity and element of the waste management system, historical and cultural aspects of waste pickers' activity, reality of waste pickers' work, health and social problems, and etc. (Sicular, 1992; Furedy, 1990; Rouse and Ali, 2001; Simpson, Herbert and others, 2005, Gowan, 2008 etc.). The exclusive role falls on the international comparable research carried out by professor M. Medina, and published in the book "World's Scavengers" (2007) and his other publications. He is the first and yet the only scientist who carried out large-scale comparative studies in this field. His work is distinguished from other studies in this field by its insight and knowledge as most other publications are focused on topical research, case studies and do not seek broader generalizations. The theoretical section also provides an overview of the Lithuanian scientific publications that refer to people involved in waste picking (Kocai, 2007; Vosyliūtė, 2004; Gonak, 2006; Ruškus and Balčiūnas, 2003, Kanopienė and Mikulionienė, 2004).

In the analyses of waste pickers' way of life in the theoretical part of the thesis scientific literature that examines daily life, way of life and style topics is overviewed (Giddens, 2000; Leonavičius, 1993; Čepaitienė, 2005; Krupickaitė, 2000; Savolainen, 1995). In order to determine the waste pickers' role in society ideas from sociology of work (Hughes, 1962; Ashforth and Kreiner, 1999, Chidaushe, 2006, and etc.) and anthropological theory of rubbish (Douglas, 1966; Thompson, 1979; Scanlan, 2005) are used. There is also a reference to the elements and insights of social geography (Shields, 1991; Valentine, 2001; Krupickaitė, 2000), stigma theory (Goffman, 1986), and various social issues research (Vosyliūtė, 2004; Kanopienė and Mikulionienė, 2005; Herman, 2006; Lee, Schrech, 2005, etc.).

Empirical sources. The empirical part of the thesis is based on data from ethnographic research conducted in Kariotiškės dump in 2006-2008 (study was carried out in cooperation with the operator and director Mindaugas Survila). Used visual ethnographic method enabled the collection and use of not only an audio interview records, observation records, reflections, but such data sources as everyday life and

video conversation recordings, and photos. Empirical sources of this sort allowed conveying knowledge of the unique and relatively unknown subculture way of life more efficiently and expressively.

Scientific research of the dissertation was conducted using following research methods:

- Scientific literature analysis, comparison, filing, generalization and synthesis methods;
- Visual ethnographic method (Pink, 2001; Harmshley, 1992; Proser, 1998; Hamilton, 2006);
- Qualitative content analysis method (Hsieh and Shanon, 2005; Mayring, 2000).

Structure of dissertation

Dissertation is compound of introduction, three parts (theoretical, methodological and empirical), conclusions and list of references. It has 293 pages (434 694 characters), 3 tables and 81 picture. List of references is compound of 130 items.

REVIEW OF THE CONTENT OF THE DISSERTATION

1. REVIEW OF THE STUDIES

1.1. Tendencies of studies of waste pickers. In order to reveal the advancement of social sciences in exploring waste pickers, first of all, the tendencies of studies of waste pickers in the world and in Lithuania are reviewed.

Studies of waste pickers in the world are comparatively scanty and lack old historical traditions (they began in the second part of XXth century). They are characterized by locality, lack of conceptualization and of generalization. The part of qualitative studies among them is quite large. Most of the studies were done in developing countries in the regions of Latin America, Asia, and Africa. In the western countries, such studies are comparatively few. Sociological and anthropological studies prevail, although one could find studies of public health, history, geography, economics, and other branches of science. Although various problems are studied (health of waste pickers, their role in the system of ordering waste, labour of children-waste pickers etc.),

most of the researchers cannot escape some kind of descriptions of work or some other aspects of way of living of waste pickers.

Among Lithuanian studies related to waste pickers, 5 publications, where the problematic of people collecting waste is directly or indirectly examined, could be mentioned. These are the works of E.Kocai (2007), A.Gonak (2006), A.Vosyliūtė (2004), S.Mikulionienė and V.Kanopienė (2004), J.Ruškus and S.Balčiūnas (2003). Based on their publications one can make a conclusion that there are at least two sorts of waste pickers in Lithuania: pickers from town containers, and pickers in the dumps. There is a tendency to treat people who collect waste as homeless, poor people, as beggars, as those who have fallen out of society. Asocial, strange, deviant way of life is attributed to them. Bad conditions of work and life are mentioned. Attention is paid to their communality. Mutual hostility between them and society is noted.

1.2. Waste pickers. In this chapter the basic knowledge is supplied necessary for studying waste pickers and important for further analyzing the theme of the dissertation. Questions of terminology of waste pickers, of their definition and classification are analyzed. Lithuanian terms are suggested and problems of terminology in English language are examined. The definition of waste pickers is presented. Classification of waste pickers and their activities is presented, thus revealing the variety of forms of these activities.

In the contemporary scientific literature various terms are used to describe waste pickers. Although the most popular terms are “scavengers“ and “ragpickers“, the newest suggestions are to call this group „waste pickers“, „recyclers“, „collectors“ (Gowan, 2008; Simpson Herbert et al., 2005; Rouse and Ali, 2001, and others). In Lithuanian, the most fit term would be “waste pickers” (lt., “atliekų rinkėjai”)

Waste pickers can be defined as people who from the flow of trash collect and sort waste that is suitable for secondary use and 1) they use it themselves and/or 2) use it for commercial exchange (as things or as secondary raw materials).

The activities of waste pickers can be classified according to the following main criteria: the place of picking waste (town of dump), the stage of ordering waste in which the work is done (“first hands,” i.e. households and offices; intermediate depositories; transporting cars; places of final accumulation); the purpose of waste picking (reselling or personal use); the type of waste collected (secondary raw materials, organic waste,

things etc.); degree of independence (hired or working on their own (having stable buyers-up, looking for buyers-up every time, belonging to a cooperative society of waste pickers)), and the nature of pay (income from independent work or a salary). Thus, although the work of waste pickers in every society is basically the same, at different times and in different cultures this activity may take various forms, depending on various social, economic and political conditions

1.3. Historical tendencies of waste picking. As the systematic historic knowledge about waste and ordering it, as well as about waste pickers is missing, in this chapter we try to formulate several historical tendencies, based on the analysis of the sources accessible to us, and illustrating the tendencies using facts from various historic epochs and cultures.

Four historic tendencies are distinguished:

1. Waste collecting exists and existed in all societies at all times.
2. Appearance of waste pickers as a societal group is closely related to urbanization.
3. The content of the work of waste pickers depends on the production and evolution of its technology.
4. The development of waste picking and the number of waste pickers depends on the economic situation.

Summarizing the content of the chapter we can assert that although waste picking is a universal phenomenon existing in all societies at all times, waste pickers as a societal group appear in towns. When towns are founded and grow, waste pickers perform an important task of sorting waste, because the garbage ordering systems are not yet created and people get rid of trash straight in the streets or other public places. However, as soon as the municipality or inhabitants begin to create consistent systems of ordering trash, waste pickers begin to move aside, and their working and life conditions depend on the attitude of authorities towards them: indifference, hostility, or support. Sorts of waste pickers, their types or the objects of their work are also not constant and change in the course of time. Waste content and possibilities of recycling related to the development of production technologies were of influence for that. Scientists note, that economic situation influences the scope of waste collection, both as a societal phenomenon and as a labour activity of a group of society. In the times of economic crises, blockades,

encirclements, the number of waste pickers usually increases and this activity spreads among inhabitants.

Analyzing these historical tendencies helps to understand that waste picking is a historical phenomenon found in various cultures. It has deep historic roots and is influenced by historic processes.

1.4. The role of waste pickers and their place in society. In this chapter, a wider (economic and social) context of waste pickers' way of living is revealed, which allows to give meaning to their activity, to understand their role and place in society, and to know the nature of this social phenomenon in a deeper way, looking from wider and more various perspectives. Economic waste picking model created by M.Medina (2007) is presented and critically discussed, economic functions of waste pickers are revealed, traditional attitude towards them as marginal people is critically discussed. Based on the analysis of the above mentioned themes and on the ideas of sociology of work an alternative attitude towards waste pickers is suggested.

In the section 1.4.1 the economic waste picking model created by M.Medina (2007) is presented. As a result of his international comparative studies, M.Medina created a model that describes, explains and foresees factors that encourage waste picking, as well as the conditions for existence, for increase and for decrease of this activity.

After analyzing the model it is critically examined and supplemented: instead of two factor groups (supply and demand) influential to the labor of waste pickers, four factor groups are distinguished:

1. Supply of working power (how many people are inclined to pick waste?).
2. Supply of work objects (how and what kind of waste is thrown away?).
3. Demand of work products (who and in what quantities has a need to use what kind of things or materials of secondary usage?).
4. State regulation (what position do the local authorities take towards waste pickers?).

In the section 1.4.2 the use of waste pickers' labour is analyzed. In the scientific literature a lot is written about the stigma and marginality of waste pickers; however, it is rarely mentioned that they do a labour of social utility. In fact, it is because of their work that part of waste ordering labour is done. This allows the state to reduce expenses; the time of usage of dumps gets longer; accumulation of rubbish and pollution of the surrounding decreases; job places are created; employment increases; poverty decreases,

therefore social problems are being solved. Because waste pickers return the secondary supply to the circulation, the need for primary supply becomes less, primary resources are preserved, at the same time the expenses of production decrease when the energy for their extraction is not used. Therefore it is possible to say that the use of waste pickers' labour is threefold: ecological, social, and economic.

In the section 1.4.3 the dimensions of marginality (economic, social, and geographic) of waste pickers' activity are shortly discussed and a question is raised if it is right to compare/identify waste pickers with other marginal groups (vagabonds, criminals etc.), although that is usual for the opinion of society, for articles in mass media, and sometimes even for the scientific literature. Because of the work waste pickers do it seems that it would be reasonable to compare them to the specialists of dirty work.

In the section 1.4.4 the concept of dirty work is presented. This concept was suggested by a sociologist E.Huges (1962) and later developed by B.Asforth and G.Kreiner (1999). According to these scientists, every society has a need for dirty work and for its specialists. Therefore, specialists of dirty work are people that do physically, socially or morally dirty work that is disgusting to our senses, humiliating, and even morally reprehensible

In the section 1.4.5 we develop an idea that in spite of E.Huges, B.Ashforth and G.Kreiner not mentioning waste pickers in their publications, waste pickers should be attributed to exactly this societal group, i.e. specialists of dirty work. Their labour meets criteria of physically dirty work. However, in the contrast to the specialists of dirty work, the work of waste pickers is comparatively simple and does not request a special preparation and qualification, most often they work illegally, the state does not hire them, and society does not treat them as providers of services. Besides, various social problems (homelessness, poverty, status of an immigrant etc.) are common to their way of living. Therefore, while speaking of the place and role of waste pickers in society, one can name them as an intermediate group between specialists of dirty work and persons of problematic risk groups.

At the end of the chapter, in the section 1.4.6, paradoxicality of the stigma of waste pickers' and specialists of dirty work is discussed. The work that the specialists of dirty work do becomes their stigma and the indication of their dishonor. In the same way the

working activity of waste pickers makes them dirty people. As if by touching the waste they become the waste of society themselves. These people are understood by society as a threat, in spite of provision of services that are essential for keeping the consumerist structure of the society.

Summarizing the chapter we could ascertain that the activity of waste pickers depends on many social, political, and economic factors. On the other hand, their activity influences many areas: improvement of surrounding, social welfare, and production. The material provided in this chapter lets us understand that the activity of these people is not only a strange occupation of marginal people of local significance. Their activity enables society to live more orderly and sparingly without “getting its hands into the dirt.” A question arises if the fact that such people exist for thousands of years in all civilizations does not show that they are a fundamental part of social life. It is a paradox that in spite of the useful work that these people do they appear at the economic, social and geographical margins, they are pushed out of society and are stigmatized. In the chapter an attitude towards waste pickers and towards other societal groups that use waste picking as means of subsistence is expressed that they are not only “asocial” and degraded people, but people looking for survival strategies, using a niche of informal economics and even doing a work of social utility.

1.5. The way of living of waste pickers. The fifth chapter is devoted to the analysis of way of living of waste pickers. The structure and content of the chapter are closely related to the empirical part. For the aim of the dissertation this chapter is most important, giving the basis for revealing direct connections between the way of living of people that worked in the Kariotiškės dump and that of waste pickers worldwide.

Summarizing the model of way of living of waste pickers described in this chapter it is possible to ascertain that, first of all, waste pickers are a variable population. It is difficult to count their number both in the world and in separate countries. Factors influencing that are that waste pickers usually work illegally, their number changes depending on the seasonal prevalence of the work, on the demand and supply of their labour, on economic-social situation, and on political decisions. Therefore it is difficult to determine the size of their part in the society. In many countries there are a lot of immigrants among them, as well as other people experiencing social problems (orphans,

handicapped, homeless people etc.). Usually their demographic structure does not significantly differ from that of all inhabitants.

For the labour of waste pickers in different countries, the same working stages (picking waste, sorting it, selling to the buyer-up), the same main tools of labour (a bag and a pick or their varieties) that even become symbols of their activity, are characteristic. Wherever the waste pickers may work, although their labour is physical, repulsive, unhygienic, unhealthy, stigmatizing, it also helps maintaining self-respect and often is completely independent.

For most of the waste pickers the purpose of their work and the main source of earnings is selling secondary raw materials. However, a big part of the waste pickers collect waste for their personal use as well. That can be considered earnings in kind. The labour of waste pickers does not provide social guarantees, it only provides everyday earnings the amount of which is difficult to foresee. The amount of earnings is influenced not only by individual efforts and abilities to do this work, but also by the behavior of buyers-up and by social, political, and economic macro factors.

Although in the scientific literature other aspects of way of living of waste pickers are described in much less detail, one can make a conclusion that in many countries the dwellings of waste pickers are built and equipped using the collected waste, that they do not have the utilities, and that their surrounding is characteristically messy (which is conditioned by the nature of their work). A frequent phenomenon is secondary consumption, i.e. consuming waste for the fulfillment of everyday needs (for food, fodder for cattle, clothes, foot-wear, building materials and equipment, tools of labour etc.). For some of the scavengers, fulfillment of everyday needs becomes the main motive for picking waste.

The nature of labour, its surrounding, and life conditions of waste pickers are injurious to health. Waste pickers of towns and dumps have their specific illnesses, related to the nature of labour (traumas, aches of feet and back, etc.). However, it is observed that they use medical services very rarely.

In many countries, a quite isolated communal way of living is usual for waste pickers of various types. Waste pickers also practice this labour activity in families, pass it from generation to generation, and therefore form professional clans.

In the business of waste picking and in the communal life of waste pickers, an important role falls to buyers-up. This role can have a various combination of “positive” and “negative” elements and can vary from exploitation of waste pickers to their patronage. A buyer-up can be considered a consumer of services of waste pickers, who pays for the collected secondary raw materials; he is also a certain equivalent of an employer. If several buyers-up are in the same territory and for the same population of waste pickers, often their interpersonal relationships are characterized by competition, sometimes even using various manipulative or violent means towards waste pickers. It is observed that organizing cooperatives helps the waste pickers to come out from under the power of buyers-up.

When transformations at a higher level take place (the system of ordering trash changes, political means are used to stop the activity of waste pickers etc.), the most often used adaptation strategies of waste pickers are the following: actions of protest, transformation into another sort of waste pickers, and continuation of similar type of activity by getting involved into criminal activity (i.e. “collecting” secondary raw materials, used products by stealing).

Therefore waste pickers, acting at the margins of economics and society and being influenced by stigma, lead an isolated and hidden life. This specific, marginal space that is characterized by peculiar working and life conditions, form a specific way of life that becomes the basis for a peculiar subculture.

2. RESEARCH METHODOLOGY AND METHODS

The second – methodological – part primarily analyses methodological aspects of the study, discusses the challenges and opportunities of visual methods use in sociology and introduces to the features of ethnography and visual ethnography. The second part of this chapter is devoted to argue the choice of carried out dissertation research method, to review research characteristics, process, data analysis procedures, and analysis of results.

3. RESEARCH RESULTS

3.1. Dump and dump's people

- Kariotiškės dump was the biggest in Lithuania. It was the dump of the capital.
- Kariotiškės dump waste pickers' "community" existed for about 20 years from the settlement of the dump in 1987 until its closure in 2007.
- Kariotiškės dump waste pickers are mostly habitants of surrounding villages, towns and cities; they are mature men and women with post-secondary education.
- Only a small percentage (5-20 %) of waste pickers lived in a dump. Some of them were homeless.
- Key factors that encouraged people begin to engage in waste picking were social, i.e. relationship with another person who was already working here. Economic factors, namely opportunity to earn enough, helped to overcome initial disgust with work in a dump.
- Becoming a waste picker and involvement in the dump "community" usually was not sudden, but gradual.

3.2. Dump waste pickers' work activity.

- Work and earnings are the key themes in terms of waste pickers subculture. The main factors attracting people to the dump were ability to work and to earn income from this work. This was the fundamental factor in the emergence of communities in the dump. Thus in Kariotiškės dump as well as throughout the world reasons for settlement of waste picking as work activity are related to economic considerations.
- Kariotiškės dump waste pickers' feeling of self-perception is associated with self-esteem to have chosen the work (even though non-prestigious) rather than other, less attractive alternatives (receiving social support, criminal activity, etc.).
- Waste picking typical properties: harmful and hazardous working conditions, a relatively simple and free, but physically difficult, intrusive and illegal work.
- Work consists of waste picking, sorting and sale. Work place is not only in the dump, but also at home, using the usual waste pickers' working tools. Fairly typical working time (5 working days per week) conditioned by refuse collectors' schedules and buyers' working hours.

- Main Kariotiškės dump waste pickers' work and an income source – secondary raw material sorting and sale to buyers (the most profitable activity – a base metal collection).
- An additional source of profit – the various findings used for personal use, barter or sale.
- Key factors influencing the wage rate: the labor intensity and ability to work, the social status in the community of the dump and success.
- Waste pickers work in the dump compare to game in a lottery – the relatively high earnings potential and its unpredictability.

3.3. Dump waste pickers' everyday life.

- The community of Kariotiškės dump's waste pickers, located in the exclusive setting, in exceptional circumstances, working exceptional job, is typical of distinctive everyday life and household organization characteristics.
- The most common features are:
 - o 'Savage' life (life in the forest, houses built by themselves, the lack of amenities of modern civilization, in some cases even life in the open air);
 - o Satisfaction of material needs (nutrition, clothing, housing construction and equipment, etc.) with the waste found in dump;
 - o Consumption characterized by wasting (spotted clothes are not washed, but discarded; carpets laid in the rain just to make the walking more comfortable and etc.), but the consumption of this sort acquire a different meaning in the context of the dump – abundance of resources which were not used by society.
 - o Use of things beyond their usual function (luge frame as fireplace equipment, soft chairs, armchairs, chairs are kept outdoors, the materials, carpets, polyethylene as walls of houses and etc.);
 - o The lack of tidiness and hygiene;
 - o Important role of alcohol (in a sense Kariotiškės dump's waste pickers can be regarded as addicted persons 'community').
- Although Kariotiškės dump's waste pickers way of life is typical of common specific features, it is heterogeneous. People who used to reside here have different everyday life and household organization habits:

- The quality of housing and care (from living in the open air to a two-room equipped cabins with extensions which are adapted to life in the forest);
- Nutritional quality (from the waste found in a dump to eating normal everyday cooked meals);
- Clothing (from the constant wearing of clothing found in a dump to their daily change and "weekend" clothing purchases in stores);
- Tidiness and hygiene observance (from complete neglect of hygiene and tidiness to careful daily care);
- Addictions (daily alcohol consumption is typical for all, without exception, only quantities of consumed alcohol ranged; there were those who used drugs found in a dump, as well).

3.4. Leisure time of dump people

- Kariotiškės dump waste pickers not just worked, took care of their household, but like all people had free time during which rested, communicated, entertained, and celebrated.
- Dominant leisure activities: communication, alcohol consumption, television viewing and radio listening. Some people have also been engaged in reading (dominant genres: fiction, detectives, romance).
- Daily life was enriched by the variety of subjects: visitors coming from outside the dump, their own made-up entertainment.
- It should be noted that connection with nature was quite important for dump people.
- Holidays were celebrated in the dump, especially birthdays and New Year, which never spared treating, gifts, partying, dancing and so on. It also commemorated the most important religious holidays: Easter and Christmas. Public holidays were negligible, equivalent to days off.

3.5. Social aspects of dump's people way of life

- Waste pickers who settled in the surrounding forests of Kariotiškės dump lived in a relatively confined area, the majority was able to meet the material needs without leaving the dump boundaries. And in general usually did not have many reasons to travel far beyond the boundaries of the dump. Some here even lived with the family.

- As in any social group, consolidated by living in the same territory, Kariotiškės dump's people formed community with a distinctive hierarchical structure, relations, jargon, etc.
- People, who worked in Kariotiškės dump, had specific language – ‘dialect’, whose most important features: a mixture of speaking several languages (Lithuanian, Polish, Russian), cursing and human identification by nickname rather than by name.
- Nicknames were like belonging-to-a-dump-community feature: all knew each other nicknames, but not everyone knew the real names and surnames. Nicknames represented various personal traits and life stories and events.
- Strong unity feeling was not typical of waste pickers community living in the surrounding forests of Kariotiškės dump. The trend was towards fragmentation into separate small groups, which avoided each other. However, the dump community was characterized by distinctive socio-hierarchical organization.
- The most important rule in the dump community – ‘do not steal’.
- Significant and diverse role have buyers. Purchasers are both members of the community and people from the ‘outside’, guardians, service providers and abusers, protectors and perpetrators of violence.
- Violent relationships are widespread: in communication, in seeking justice, and in the supervision of compliance with internal rules on the community level, in seeking individual or separate groups interests and in the competitive battles among buyers.

3.6. Dump's people health

- The high mortality rate and plenty of health problems define dump's way of life.
- Living conditions and way of life, nature of the work and the environment determine health problems, accidents and deaths.
- In addition to the usual health problems waste pickers face those that are characteristic of the dump way of life: injuries, leg and back pain, total exhaustion of the organism and so on.
- Medical professionals are very rarely addressed for health problems.
- Dominant causes of accidents and deaths: violent relationships, fires, and collisions with refuse collectors, drowning in sludge container. Significant factor affecting it – constant use of alcohol and drunken state. Suicides are not typical.

3.7. Closure of the dump and people's survival strategies

- After implementation of national waste management system modernization at the end of 2007 Kariotiškės dump was closed.
- For waste pickers who worked in the dump of Kariotiškės for many years it was a job loss.
- Most adapted by finding alternative works.
- The challenge was to adapt for those who not only worked but also lived in the dump for a long time. These people do not have any other work skills, profession, and often the documents, with disabilities and alcohol dependence and, furthermore, do not own homes.
- Main survival strategies search phases of waste pickers who lived in Kariotiškės dump:
 - o Search for an alternative place of residence and job possibilities;
 - o Attempts to prolong usual way of life in Kariotiškės dump as long as possible;
 - o Adaptation to changed living conditions in the dump.
- Eventually crystallized following their basic survival strategies: working in the surrounding villages and towns, thefts, transformation into the urban waste pickers.

3.8. Generalization and discussion of dissertation results. This section summarizes the empirical part of the material and reveals the links between the way of life of waste pickers from Kariotiškės dump and other countries in the world. It can be stated that all over the world, as well as of Kariotiškės dump, waste pickers' way of life is characterized by similar features that include fundamental properties, values (eg., treatment of garbage not as waste but as resources), specific and, at first sight, irrelevant details (eg, the same working tools, secondary consumption, ...). This indicates that the way of life of waste pickers in particular location, in specific historical period is not only just a strange, public surprise (disgust?) raising coincidence. Despite the fact that different countries (cities, dumps, etc.) waste pickers do not communicate with each other, and in many cases, perhaps even do not know about each other's existence, worldwide they form subculture with the common features, characterized of a unique, distinctive way of life, which is closely connected with their work.

CONCLUSIONS

1. Every societal group forms its way of living that is closely related to its role in society. Some of the societal groups are marginal, however, they are not unimportant. They also have their role and their place in the society. Additionally, they have a peculiar way of life that is closely related to the role they perform.
2. The way of living of waste pickers (as one of marginal groups) is indeed peculiar. Therefore it is important to study them in order to understand their place and their role in society, and finally, the society itself.
3. Waste pickers can be defined as a group of people that from the flow of trash collect and sort waste that is suitable for secondary use; they use it themselves and/or use it for commercial exchange.
4. Collecting waste as an activity exists in all societies. Waste pickers as a societal group appear with the urbanization. The activities of waste pickers are historically influenced by the evolution of production technologies and the socio-economic situation of the country where they work.
5. In different cultures activities of waste pickers take different shapes. Therefore it is possible to classify this activity according to the main criteria: the place of picking waste (town or dump), the stage of ordering waste in which the activity is done (“first hands,” i.e. households and offices; intermediate depositories; transporting cars; places of final accumulation); the purpose of waste picking (reselling or personal use); the type of waste collected (secondary raw materials, organic waste, things etc.); the degree of independence, and the nature and the amount of pay.
6. For understanding the role of waste pickers in the society, the economic aspects of their activity are important. The activity of waste pickers mostly depends on the number of people that are inclined to pick waste (*the supply of working power*), and the willingness of industry and other branches of economy to diminish the costs of production by buying secondary raw materials (*the demand for the products of work of waste pickers*). Apart from these main factors, other two factors are of influence for the activities of waste pickers: *the supply of work objects*, i.e. how much trash is thrown away and how worthwhile it is, and *state regulation*, i.e. how much the policies of the state allow/prohibit this kind of activity and provide the conditions appropriate for it.

7. The function of waste pickers in society could be linked to the threefold use of their labour: economic, social, and ecological. Economic use means that the labour activity of waste pickers allows to spare on the costs of production and on the expenses of ordering waste. Social use means that the social problems of unemployment and poverty are handled. Ecological use means that the environmental pollution diminishes, the primary sources of raw materials are spared. Thus their work provides appropriate conditions for a more effective functioning of a consumer society.
8. The place of waste pickers in the society is marginal (in economic, social and geographic sense). It may be asserted that this societal group is close to the specialists of dirty work, who, in spite of doing a useful job, are stigmatized by society because of the nature of their work. As waste pickers are usually not hired, they work independently; and as various social problems are characteristic to their groups, they can be considered an intermediate group between persons of risk groups and the specialists of dirty work.
9. The way of living of waste pickers is closely related to the function they perform in society (that can be generally formulated in the following way: performing a dirty, but important work that gives the basis for a more efficient functioning of consumerist society). The following characteristics of their way of living can be distinguished:
 - The unusual in society treatment of trash as a resource, not as waste is the basic distinguishing characteristic.
 - The main work and the source of income of waste pickers is collecting and sorting trash, and directing it towards recycling;
 - For most of the waste pickers it is usual to fulfill their material needs by using waste;
 - It is often characteristic to the waste pickers that they lead a communal life and pass the “profession” from generation to generation (in other words, form “professional” clans);
 - Because of their labour waste pickers are stigmatized and pushed out of society; however, in spite of the shame that they experience, they often demonstrate self-respect characteristic for working people;

- Trash is not only an object of their labour, it affects their living conditions and home environment, influences their relationships in the society and their self-perception.
10. Waste pickers exist in Lithuania as well. It is people who look for valuable waste in the containers of the city, and people working in dumps.
11. This study reveals that (1) people working in the Kariotiškės dump lived in the neighboring towns and villages; a comparatively small part of them were living in the surrounding forests; there were homeless people among the latter; (2) the main factors for formation of “the community” of waste pickers in the Kariotiškės dump were more economic than social or moral (i.e. more related to the wish to earn than to the falling out of society or degradation of personality).
12. The following main characteristics of way of living of waste pickers in the Kariotiškės dump could be distinguished:
- Main factors encouraging people to start waste picking were social, namely, a relationship with a person already working there. Economic factors, i.e. the possibility to earn enough, helped to overcome the initial disgust about working in the dump.
 - The self-perception of waste pickers in the Kariotiškės dump was related to self-respect because of choosing labour instead of other, less attractive alternatives (getting an allowance, criminal activities etc.).
 - The characteristics of waste pickers labour were: unhealthy and dangerous work conditions; relatively simple and free, however, physically difficult, disgusting, and illegal work. The work was done using typical tools for waste picking.
 - The main work and source of earnings for waste pickers of the Kariotiškės dump was sorting of secondary raw materials and selling it to the buyers-up. An additional source of profit was various findings used for personal purposes, for exchange in kind, or for selling.
 - Relatively good possibilities to earn. The main factors influencing the earnings were the intensity of the work and abilities to work, social status in the community of waste pickers, and luck.
 - The most general characteristics of organizing life and living circumstances were: “wild” living, fulfilling material needs by using the collected waste, consumption

marked by wasting, using things not according to their usual use, the lack of order and hygiene, and an important role of alcohol.

- Certain peculiar characteristics were common to the living circumstances and everyday living of waste pickers in the Kariotiškės dump. However, the way of living there was not monolithic: there were variations from simple, “negligent” ways to fulfill the needs, to careful everyday cherishing of one’s life circumstances, i.e. taking care of the quality of everyday life.
 - The leisure time of waste pickers of the Kariotiškės dump was not exceptional. The dominating activities were communication, watching TV, drinking alcohol etc.
 - The social life of the community of the Kariotiškės dump was marked by its own social organization (by a collective way of living in a weakly united community, by grouping, by hierarchic relationships, and by quite abundant manifestations of violence in the relationships). Buyers-up played an exceptional and a diverse role in this community: from “employer” and guardian to an exploiter.
 - The life of waste pickers was full of risk. High level of mortality and health problems is characteristic to the life in the dump. People addressed physicians about their health problems extremely rarely.
13. This dissertation showed that peculiarities of way of living of waste pickers in the Kariotiškės dump are related not only to individual choices. This specific way of living has common characteristics with the way of living of waste pickers in other countries. Therefore it can be attributed to belonging to the subculture of waste pickers.
14. In the dissertation the attitude towards waste pickers is expressed that they are not only “asocial,” degraded persons, but persons looking for survival strategies, using a niche in informal economics and even performing a labour of social utility. Such an attitude can be involved into the concept and strategy of support for them (and other groups of society that use waste picking as one of their sources of making a living), using this working activity as a resource.

REZIUMĖ

ĮVADAS

Žmonės renkantis atliekas Lietuvos sąvartynuose yra menkai tyrinėta mūsų visuomenės grupė. Dažnai Lietuvos socialinių mokslų atstovų darbuose (E.Kocai, 2007; Vosyliūtė, 2004; Gonak, 2006; Jakavonytė, 2005; Ruškus ir Balčiūnas, 2003) jie gretinami su benamiais ir valkatomis, asocialiais žmonėmis, kitaip tariant, marginalais. Šie žmonės iš tiesų yra atsidūrę visuomenės pakraščiuose. Jie išsiskiria savo išvaizda, darbinės veiklos pobūdžiu bei sąlygomis, gyvenimo būdu ir aplinka. Visa tai mūsų visuomenėje iki šiol yra gana menkai pažįstama. Tad šiuo darbu siekiama rekonstruoti sąvartynuose dirbančių žmonių gyvensenos vaizdą, tą gyvenseną kontekstualizuojant, t.y. siejant su įvairiose pasaulio šalyse egzistuojančia atliekų rinkėjų⁴ subkultūra⁵.

Tyrimo aktualumas

Disertacijoje pateikiamas tyrimas aktualus daugeliu aspektų. Šiame skyrelyje juos ir panagrinėsime.

Kodėl svarbu tirti įvairių visuomenės grupių gyvenseną?

Visų pirma, būtų svarbu apibrėžti gyvensenos sampratą. Kaip teigia R.Savolainen, „ nėra sutarimo tarp tyrėjų, kaip apibrėžti gyvenimo būdo sąvoką“ (1995, 262). Šis uždavinys yra komplikotas, nes esama daug artimą prasmę turinčių terminų - gyvensena, gyvenimo būdas, gyvenimo stilius, kasdienis gyvenimas. Šiame darbe „gyvensena“ ir „gyvenimo būdas“ bus naudojami kaip sinonimai (Lietuvių kalbos žodynas). Atsiribojama nuo „gyvenimo stiliaus“ sąvokos, kaip atspindinčios to paties

⁴ Atliekų rinkėjai - tai žmonės, kurie iš šiukšlių srauto išrenka bei surūšiuoja atliekas, tinkamas antriam naudojimui, ir jas patys vartoja ir/ar naudoja prekybiniais mainams (plačiau žr. skyreliuose *Terminai* ir *Apibrėžimai*).

⁵ Šiame darbe pristatomas tyrimas atliepia sociokultūrinės antropologijos ir etnologijos mokslo nagrinėjamą problematiką. Tačiau kadangi empiriniai tyrimo duomenys interpretuojami labiau socialiniais nei kultūriniais aspektais, šis darbas priskirtinas sociologijos mokslo sričiai (05S) priklausančiai kultūrinės antropologijos ir etnologijos kryptiai (S220) (o ne Lietuvos mokslo klasifikacijoje išsiriamai etnologijos mokslo sričiai (07H)).

reiškinių labiau paviršutiniškus aspektus (Savolainen, 1995). O „kasdienis gyvenimas“ suvokiamas kaip vienas esminių gyvensenos sampratos elementų, susijęs su žmogaus veikla, skirta pagrindiniams jo poreikiams tenkinti (Savolainen, 1995; Krupickaitė, 2000). Taigi pasirinktas toks gyvensenos (gyvenimo būdo) apibrėžimas: *tai visuma bruožų, būdingų individo ar grupės tipišškai gyvenimiškai veiklai, būtinai pagrindiniams žmogaus poreikiams tenkinti* (Leonavičius, 1996; Krupickaitė, 2000). Kaip teigia A.Giddens‘as, tai „surutininta praktika, rutiniški rengimosi, valgymo įpročiai, veiklos būdai ir pasirinkta bendravimo su kitais aplinka. [...] Kiekvienas mažas sprendimas, kurį asmuo daro kiekvieną dieną: kaip apsirengti, ką valgyti, kaip elgtis darbe [...] padeda kurti tokias rutinas“ (Giddens, 2000, 108).

Taigi mes visi darome tuos pačius dalykus (dirbame, valgome, miegame, rengiamės ir t.t.), tačiau juos darome skirtingai. Ši kasdienė gyvensena yra skirtingų kultūrų pasireiškimas (Leonavičius, 2004; Inglis, 2005). Kasdienė gyvensena (kaip kultūros raiška) yra sociologų domėjimosi sritis, o taip pat etnologų ir antropologų⁶ tyrinėjama erdvė (Čepaitienė, 2005). Kasdienės gyvensenos tyrimams būdingas bendras siekis „socialinį faktą pamatyti iš labai arti ir konkrečiai – per daiktą, žmogų, žodį ar situaciją. [...] [Tai] būdas pažvelgti į konkrečią empirinę situaciją ir būdas prisiliesti prie gyvenimo esmių bei įvairovės, dažnai pradingstančios žvelgiant iš toliau ar aukščiau“ (Čepaitienė, 2005, 17). Šie tyrimai įgalina priartėti ne tik prie tos savaip sutvarkytos, akivaizdžios bei rutiniškai pasikartojančios tikrovės, bet ir prie veiksmų, lemiančių tokios tvarkos savitumą (Čepaitienė, 2005).

Kodėl svarbu tirti marginalias grupes?

Visuomenės pažinimui reikalingas jos struktūros, jos dalių ir jų tarpusavio ryšių pažinimas (Vosyliūtė, 2004). Įvairios visuomenės grupės atlieka įvairias funkcijas visuomenėje. Kaip teigia R.Mertonas (cit. iš Herbert, 1972), esama socialinė struktūra yra palaikoma, nes ji reikalinga daugelio latentinių funkcijų atlikimui. Tam tikra visuomenės dalis – marginalios grupės, kurios irgi visuomenėje atlieka tam tikras funkcijas.

⁶ Pagal Lietuvos mokslų klasifikatorių etnologija ir kultūros antropologija priskiriamos sociologijos mokslo kryptys (Isakymas dėl mokslo sričių, kryptų ir šakų klasifikacijos, 1998).

Kiekviena visuomenės grupė, taip pat ir marginaliosios (jos ypatingai, nes yra izoliuotos dėl patiriamos stigos), formuoja savitas subkultūras ir gyvenimo būdus, glaudžiai susijusius su jų vieta visuomenėje ir atliekama funkcija. „Gyvenimo stiliaus įvairovė tarp grupių yra ir elementarus struktūrinis stratifikacijos bruožas“, ir „klasinių skirtumų gamybos srityje rezultatas“ (Giddens, 2000, 109). Taigi šios skirtingos subkultūros ir formuoja visuomenės įvairovę. Tad įvairių visuomenės grupių, o taip pat ir marginaliųjų, pažinimas reikalingas norint suprasti visuomenę, jos įvairovę ir funkcionavimą (Lee ir Schrech, 2005).

Deja, kaip ir visuomenėje marginalios grupės nustumiamos į pakraščius, taip ir socialiniuose moksluose jų tyrimų vaidmuo marginalus (Ashforth, Kreiner, 1999; Herman, 2006). Tad nekeista, kad Lietuvoje sociologai tik pradeda šios visuomenės grupės tyrinėjimus (Vosyliūtė, 2002).

Ką duoda marginalios grupės pažinimas visuomenei?

Bandymai priartėti prie marginalių grupių jas tyrinėjant, leidžia sumažinti socialinį atstumą. O tai įgalina peržengti stigmą, jos sukurtus stereotipus ir tabu, atskleisti kai kada nemalonias, bet reikalingas temas. Tai įgalina prieiti prie „Žmogaus“, nepaisant skirtingų, kartais gąsdinančių, charakteristikų: negalių, gyvenimo istorijų, gyvenimo būdo įpročių ir t.t. Tokie tyrimai taip pat gali paskatinti diskusijas apie tai, kaip gyventi kartu bendradarbiaujant, nieko neišstumiant, nenaikinant. Taigi tokie tyrimai leidžia įvardinti marginalių grupių atliekamas funkcijas ir jas integruoti į visuomeninį gyvenimą.

Kodėl svarbu tirti marginalių grupių gyvenimą?

Marginalios grupės išsiskiria savo gyvenimu (Praspaliauskienė, 2000; Vosyliūtė ir kt. 2004, Jakavonytė, 2005). „Jos [t.y. marginalios grupės] mums svarbios būtent dėl netradicinio gyvenimo būdo. Susipažinus su marginalių visuomenės grupių gyvenimo būdu galima kiek kitaip suvokti visuomenę, jos nehomogeniškumą, elgesio ir kultūrų skirtumus“ (Praspaliauskienė, 2000, 5). Todėl jas aktualu tyrinėti būtent gyvenimo aspektu. Kaip teigia Vosyliūtė, „ypač svarbu nustatyti marginalių grupių gyvenimo ypatumus, remiantis jų pačių, kaip visuomenės pakraščiu atstovų, socioekonominės ir sociokultūrinės veiklos raiškos analize“ (Vosyliūtė ir kt. 2004).

Kodėl svarbu tirti atliekų rinkėjus ir jų gyvenseną?

Visų pirma verta tyrinėti atliekų rinkėjus kaip vieną iš visuomenės grupių, siekiant geriau pažinti pačią visuomenę, jos struktūrą ir funkcionavimą.

Antra, prasminga juos tirti kaip vieną iš marginalių grupių, veikiančią visuomenės paribiuose ir susijusią su daugeliu socialinių problemų (pvz., skrudas, bedarbystė, benamystė, vaikų darbas).

Taip pat prasminga susipažinti su atliekų rinkimo realybe, nes tai ne tik atliekų rinkėjų darbinė veikla, bet ir kai kurių kitų visuomenės grupių vienas iš pragyvenimo šaltinių (pvz., benamiai, gatvės vaikai, skurdžiai gyvenantys vyresnio amžiaus žmonės, neįgalieji). Tad šio reiškinių ištyrimas gali suteikti įžvalgų, pritaikomų ir platesniu mastu kitoms visuomenės grupėms.

Be to, ši visuomenės grupė verta tyrėjų dėmesio, nes tai yra ypatingas socialinis fenomenas. Kai kurie autoriai (Zimring, 2005; Ferrel, 2006) teigia, kad šiuolaikinė vartotojiška visuomenė be atliekų rinkėjų negalėtų efektyviai funkcionuoti. Tačiau šie žmonės visuomenėje yra stigmatizuojami. Paradoksalu, kad jie yra stigmatizuojami dėl atliekamo darbo pobūdžio - darbo, kuris visuomenei yra naudingas. Nepaisant marginalumo ir stigmos, šie žmonės atlieka tam tikrą funkciją – teikia paslaugą visuomenei ir valstybei perrinkdami atliekas ir nukreipdami jas pakartotino naudojimo link.

Galiausiai, ši visuomenės grupė išsiskiria ne tik specifiniu darbu. Ji yra ypatinga, neeilinė įvairiais kasdienio gyvenimo aspektais: ypatingas darbas, ypatingos gyvenimo sąlygos, neįprastas materialinių poreikių tenkinimo būdas, gyvenimas „izoliuotose“ bendruomenėse. Jų gyvensena neatitinka įprastų normų, standartų. Be to, atliekų rinkėjų gyvensena yra visuomenei „nematoma“, paslėpta, viena vertus, po stigma ir atgrasumu, kita vertus, po izoliuotu gyvenimu. Taigi specifinis jų gyvenimo būdas ir yra tai, kas juos labiausiai išskiria iš kitų visuomenės grupių. Todėl būtent atliekų rinkėjų gyvensena ir yra verta ypatingo socialinių mokslų atstovų dėmesio.

Disertacijos temos pasirinkimo motyvai: kodėl Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų gyvenmena?

Visų pirma, tokia tema buvo pasirinkta dėl profesinių motyvų kylančių iš socialinio darbo studijų, t.y. siekio suprasti socialių problemų fenomeną. Doktorantūros studijų pradžioje Kariotiškių sąvartynas buvo viena iš darbo autorės tiriamų teritorinių socialinių problemų koncentracijos vietų (t.y. vietų, kurios pritraukia asmenis, patiriančius tas pačias ar panašias socialines problemas). Ilgainiui, atradus, kad sąvartynas ir jame dirbančių žmonių bendruomenė yra ypatingas, išskirtinis socialinis reiškinys, buvo nutarta pakeisti tyrimo fokusą ir strategiją, orientuojantis tik į sąvartyno žmones ir jų gyvenimo būdą.

Kitas veiksnys, nulėmęs tyrimo temos pasirinkimą, buvo specifinė istorinė situacija. Kadangi iki šiol Kariotiškių sąvartyne (taip pat ir kituose Lietuvos sąvartynuose) dirbančių žmonių bendruomenės ir jų gyvenmena nebuvo išsamiau tyrinėta Lietuvos sociologų ir kitų socialinių mokslų atstovų, tad atrodė tinkama rinktis tokią temą. Be to, jau pradėjus rinkti pirmuosius duomenis, buvo žinoma, kad dėl atliekų tvarkymo sistemos modernizavimo Kariotiškių sąvartynas kaip ir kiti Lietuvos sąvartynai netrukus bus uždaryti. Vadinasi pasirinkti tirti šiuos žmones reišė pasinaudoti paskutine galimybe užfiksuoti iki šiol menkai tyrinėtą, tačiau greitai istoriniu faktu tapsiantį mūsų visuomenės socialinį fenomeną.

Trečia, įtakos turėjo laiko, vietos ir finansiniai apribojimai. Buvo galima rinktis bet kurį kitą iš Lietuvos sąvartynų, kuriuose taip pat dirba atliekų rinkėjai, arba tyrinėti juos visus. Nors tyrimo metu susipažinta ir su situacija kituose sąvartynuose, tačiau didžiausias dėmesys skirtas Kariotiškių atvejui, nes jis buvo arčiausiai tyrėjos gyvenamosios vietos. Tai įgalino mažesnėmis laiko ir finansinėmis sąnaudomis gauti daugiau ir išsamesnių duomenų. Be to, atrodė tinkama paisyti šių apribojimų, nes sprendimas tirti būtent Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjus savaime nėra blogas. Tai buvo sostinės, t.y. didžiausias ir „turtiausias“, sąvartynas, pritraukdavęs daugiausiai atliekų rinkėjų. Jis buvo nusipelnęs plačiosios visuomenės dėmesio, buvo dažnai minimas žiniasklaidoje ir negi tapęs bendrinio sąvartynus įvardijančiu terminu – „Kariotiškės“.

Tyrimo problema, tikslas ir uždaviniai

Tyrimo problema – atliekų rinkėjų gyvenamosios paskatos ir išdavos.

Daugelyje pasaulio šalių atliekų rinkėjai yra žmonės priklausantys rizikos grupei ir turintys įvairių socialinių problemų patirčių. Paprastai tokie žmonės yra laikomi ir dažnai iš tiesų yra išvystę aprūpinimo mentalitetą – ekonomiškai neaktyvūs, gyvenantys iš pašalpų, labdarų ir pan. Atliekų rinkėjai šia prasme yra išskirtinė grupė – jie sprendžia savo problemas įsitraukdami į neformalioje ekonomikoje atsiradusią nišą, atlikdami vieną iš itin nemalonių darbų, taip visuomenės akyse tapdami stigmatizuojamais nepatrauklaus darbo vykdytojais. Šių veiksmų sąveika: socialinių problemų patyrimas ir atgrasaus darbo atlikimas, įsitraukiant į neformalųjį ekonomikos sektorių, sudaro sąlygas formuoti specifinę, išskirtinę gyvenamąją.

Moksliniai tyrimai, siekiantys realaus pažinimo, tampa ypač aktualūs, nes jų veikla ir gyvenimas apipintas daugybe stereotipų, klaidingų smerkiančių, stigmatizuojančių pažiūrų. Kaip teigia D.Sicular (1992, 1) „atliekų rinkėjų įvaizdis, kaip bjaurių, nepadorių ir parazitiškų vis dėlto yra plačiai paplitęs“. Tuo tarpu realiai jų gyvenama gali būti socialiai pageidautinas, ekonomiškai naudingas ir ekologiškai reikšmingas reiškinys (pagal Medina, 2007).

Nepaisant to, kad daugelyje šalių apie atliekų rinkėjus dažnai rašoma ir kalbama žiniasklaidoje, jie įtraukiami į įvairius socialinius, edukacinius, visuomenės sveikatos projektus, tačiau iš mokslininkų jie tesulaukia nedaug refleksijos. Tai visuomenės grupė, kurios tyrimų pasaulio mastu yra atlikta santykinai mažai. Kaip teigia P.J.M.Nas ir J.Rivke (2004, 377), „mes priėjome išvados, kad mokslinė literatūra šia patrauklia, žavinga tema yra ribota tiek kiekybe, tiek apimtimi. [...] Akademiniai darbai šia tema susideda iš erdvės ir laiko požiūriu specifinių atvejo studijų“.

M.Medina – mokslininkas, atlikęs palyginamąją įvairių pasaulio kraštų atliekų rinkėjų tyrimų analizę, teigia, kad regionai, apie kuriuos ypač stokojama empirinių duomenų, yra ne tik išsivysčiusios vakarų, bet ir pokomunistinės šalys (Medina, 2007). Be to, jis pastebi, kad šios srities tyrimams visame pasaulyje trūksta palyginimų ir konceptualumo.

Visa tai yra tiesa kalbant ir apie atliekų rinkėjų tyrimų situaciją Lietuvoje. Lietuvoje skelbtose mokslinėse publikacijose (E.Kocai, 2007; Vosyliūtė, 2004; Gonak,

2006; Ruškus ir Balčiūnas, 2003) atliekų rinkėjų problematika yra nagrinėjama labai menkai, netiesiogiai, traktuojant juos kaip benamius, neįžvelgiant šios visuomenės grupės specifiškumo ir kompleksiskumo, redukuojat šį reiškinį iki socialinės problemos ir neįžvelgiant šioje veikloje slypinčių išteklių. Atlikti tyrimai nepakankamai paaikškina sąvartynuose dirbančių žmonių gyvenimą kaip savitą socialinį fenomeną būdingą ne tik Lietuvos, bet ir daugelio kitų šalių visuomenėms.

Tad nedvejojant galima konstatuoti poreikį ištirti atliekų rinkėjų tikrovę vienoje iš pokomunistinių šalių, giliau pažįstant jų realią veiklą ir gyvenimą, tuo pačiu ieškant sąsajų su kitų šalių atliekų rinkėjų tyrimais. Todėl šiame darbe ir keliamas **tikslas** - ištirti Kariotiškių sąvartyne dirbančių žmonių gyvenimo būdą atliekų rinkėjų gyvenimos kontekste.

Tyrimo objektas - atliekų rinkėjų gyvenimas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti atliekų rinkimo kaip socialinio fenomeno prigimtį, istorinį, ekonominį ir socialinį jo kontekstą (kritiškai aptarti atliekų rinkėjo apibrėžtį; sudaryti atliekų rinkėjų ir jų veiklos klasifikaciją; suformuluoti atliekų rinkimo kaip savarankiškos darbinės veiklos istorines tendencijas; kritiškai aptarti ekonominius ir socialinius atliekų rinkėjų veiklos aspektus).
2. Sociologinės analizės pagrindu nustatyti rinkėjų vaidmenį ir atliekamą funkciją visuomenėje; aptarti, kuo jie išsiskiria iš kitų marginalių grupių.
3. Palyginus įvairių šalių tyrimus išskirti bendrus atliekų rinkėjų gyvenimos bruožus.
4. Etnografinio tyrimo pagrindu empiriškai rekonstruoti Kariotiškių sąvartyne dirbančių žmonių gyvenimą tokiais aspektais: darbas ir uždarbis, kasdienis gyvenimas ir butis, laisvalaikis, socialinė organizacija, sveikata ir mirtingumas, prisitaikymas prie sąvartyno uždarymo.
5. Atskleisti Kariotiškių sąvartyne dirbančių žmonių ir kitų šalių atliekų rinkėjų gyvenimos sąsajas.

Ginamieji teiginiai

1. Lietuvos sąvartynuose atliekas renkantys ir rūšiuojantys žmonės nėra lokalus reiškiny. Jie vadintini atliekų rinkėjais ir laikytini viena iš jų atmainų.
2. Specifinė Kariotiškių sąvartyne dirbančių žmonių gyvensena – ne atsitiktinis kasdienio gyvenimo įpročių rinkinys, bet atliekų rinkėjų subkultūros kasdienė raiška.
3. Pamatinis tiek Kariotiškių sąvartyno, tiek ir kitų šalių atliekų rinkėjų gyvensenos bruožas – šiukšlių traktavimas ne kaip atliekų, o kaip resursų – persmelkia ne tik jų darbą, bet ir buitį, socialinį gyvenimą, savivoką.
4. Atliekų rinkėjai – visuomenės grupė, aptinkama kiekvienoje kultūroje. Jie atlieka nepatrauklų, tačiau ekonomine ir ekologine prasme naudingą darbą. Tad juos galima laikyti tarpine grupe, turinčia dviejų visuomenės grupių bruožų: viena vertus, socialines problemas patiriančių rizikos grupės asmenų, kita vertus, nepatrauklaus darbo vykdytojų.

Tyrimo naujumas

1. Šioje disertacijoje pristatomas tyrimas yra pirmas atliekų rinkėjų kaip visuomenės grupės tyrimas Lietuvoje. Kalbant apie marginalių grupių tyrimus Lietuvoje, visų pirma reikėtų paminėti, kad apskirtai „atliekų rinkėjo“ terminas yra naujas. Taigi šiuo darbu įvedama nauja sąvoka ir atkreipiamas dėmesys į visuomenės grupę, kurios narius sieja atliekų rinkimas kaip darbinė veikla.
2. Tyrimas atskleidė iki šiol socialinių mokslų nepažintą didžiausio Lietuvos sąvartyno atliekų rinkėjų gyvenimo realybę. Paneigtos nuostatos vyravusios tiek visuomenėje, tiek socialinių mokslų atstovų darbuose: (1) dauguma Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų nebuvo benamiai ir (2) turėjo santykinai geras galimybes užsidirbti atlikdami atliekų rinkėjų darbą Kariotiškių sąvartyne.
3. Atliktas originalus tyrimas, siekiant pažinti vieną iš marginalių grupių. Pritaikytas „radikalus“ sociologinių tyrimų metodas – vizualinė etnografija, - suteikęs galimybę pažinti išskirtinę subkultūrą iš vidaus, realistiškai ir apčiuopiamai, leidęs efektyviau (ne tik verbalinėmis, bet ir vizualinėmis priemonėmis) perteikti šios subkultūros pažinimą akademinėi bei platesnei auditorijai, suteikęs galimybę užfiksuoti dabar jau istorija tapusį socialinį fenomeną.

4. Atliktas tyrimas vienoje iš pokomunistinių šalių ir leidžiantis pažinti didžiausio Lietuvos sąvartyno atliekų rinkėjų realybę specifiniame kultūriniame ir istoriniame kontekste: pradedant nuo jų atsiradimo ties nepriklausomybės slenksčiu ir baigiant jų išnykimu plėtojantis industrializacijai ir modernėjant nacionalinei atliekų tvarkymo sistemai.
5. Kitų šalių atliekų rinkėjų tyrimų kontekste šis tyrimas išsiskiria, viena vertus, savo detalumu ir gilia konkrečiau atvejo analize, antra vertus, bandymais lyginti atliekų rinkėjų gyvenimos bruožus įvairiose šalyse ir hipotetinėmis išvadamis apie bendriausias atliekų rinkėjų subkultūros charakteristikas. Šis tyrimas taip pat išsiskiria savo fokusu. Kitų šalių tyrimuose paprastai didžiausias dėmesys skiriamas ekonominiams šios temos aspektams, darbinės veiklos ir jos organizavimo ypatybėms, sveikatos problemų tyrinėjimui, vaikų darbui ir kt., tačiau santykinai nedaug informacijos galima rasti apie kitus gyvenimos aspektus - buitį, laisvalaikį, socialinį gyvenimą. Be to, šio darbo teorinėje dalyje bandoma atskleisti visų šalių atliekų rinkėjams bendras temas: jų veiklos klasifikaciją ir istorines tendencijas, jų vietą visuomenėje. Siūlomas naujas požiūris jų veiklą ir realybę interpretuoti remiantis sociologine nepatrauklaus darbo koncepcija.
6. Šis tyrimas yra indėlis į įvairių šalių atliekų rinkėjų tyrimų „mozaiką“, indėlis į skirtingų visuomenės grupių gyvenimos būdų tyrimus, indėlis į mūsų visuomenės ir ypatingos jos dalies pažinimą.

Disertacijos šaltiniai

Teoriniai šaltiniai. Disertacijos teorinėje dalyje remiamasi įvairių šalių atliekų rinkėjų tyrimais iš įvairių socialinių mokslų sričių, nagrinėjančiais tokias temas: atliekų rinkimas kaip neformali ekonominė veikla bei atliekų tvarkymo sistemos elementas, istoriniai ir kultūriniai atliekų rinkėjų veiklos aspektai, atliekų rinkėjų darbo realybė, sveikatos ir socialinės problemos ir kt. (Sicular, 1992; Furedy, 1990; Rouse ir Ali, 2001; Simpson Herbert ir kt., 2005 ir kt.). Išskirtinis vaidmuo tenka tarptautiniams palyginamiesiems tyrimams atliktiems prof. M.Medinos ir paskelbtiems knygoje „World's Scavengers“ (2007) bei kitose jo publikacijose. Šis mokslininkas yra pirmasis ir kol kas vienintelis atlikęs plataus masto lyginamuosius tyrimus šioje srityje. Jo

veikalas išsiskiria iš kitų šios srities tyrimų pateikiamomis įžvalgomis ir žiniomis, nes dauguma kitų publikacijų yra orientuotos į lokalius tyrimus, atvejų analizes ir nesiekia platesnių apibendrinimų. Teorinėje dalyje taip pat apžvelgiamos lietuviškos mokslinės publikacijos, kuriose minimi žmonės, užsiimantys atliekų rinkimu (E.Kocai, 2007; Vosyliūtė, 2004; Gonak, 2006; Ruškus ir Balčiūnas, 2003, Kanopienė ir Mikulionienė, 2004).

Disertacijos teorinėje dalyje, analizuojant atliekų rinkėjų gyvenimo būdą, taip pat pasitelkiama mokslinė literatūra, nagrinėjanti kasdienybės, gyvensenos, gyvenimo būdo ir stiliaus problematiką (Giddens, 2000; Leonavičius, 1993; Čepaitienė, 2005; Krupickaitė, 2000; Savolainen, 1995). Siekiant nustatyti atliekų rinkėjų vaidmenį visuomenėje yra remiamasi darbo sociologijos (Hughes, 1962; Ashforth ir Kreiner, 1999, Chidaushe, 2006 ir kt.) ir antropologinės šiukšlių teorijos idėjomis (Douglas, 1966; Thompson, 1979; Scanlan, 2005). Taip pat naudojami socialinės geografijos (Shields, 1991; Valentine, 2001; Krupickaitė, 2000), stigmos teorijos (Goffman, 1986), įvairių socialinių problemų tyrimų (Vosyliūtė ir kt. 2004; Kanopienė ir Mikulionienė, 2005; Herman, 2006; Lee, Schrech, 2005 ir kt.) elementai ir įžvalgos.

Empiriniai šaltiniai. Empirinėje dalyje remiamasi etnografinio tyrimo, atlikto 2006-2008 metais Kariotiškių sąvartyne, duomenimis (tyrimas atliktas bendradarbiaujant su operatoriumi ir režisieriumi Mindaugu Survila). Naudotas vizualinės etnografijos metodas įgalino surinkti ir panaudoti ne tik interviu audio įrašus, stebėjimo užrašus, refleksijas, bet ir tokius duomenų šaltinius, kaip kasdienio gyvenimo ir pokalbių video įrašai bei nuotraukos. Tokio pobūdžio empiriniai šaltiniai leido efektyviau ir raiškiau perteikti žinias apie išskirtinės ir menkai pažįstamos subkultūros gyvenseną.

Taigi disertacijos mokslinis tyrimas atliktas pasitelkiant tokius tyrimo metodus:

- mokslinės literatūros analizės, lyginimo, sisteminimo, apibendrinimo ir sintezės metodus,
- vizualinės etnografijos metodą (Pink, 2001; Harmshley, 1992; Proser, 1998; Hamilton, 2006),
- kokybinės turinio analizės metodą (Hsieh ir Shanon, 2005; Mayring, 2000).

Disertacijos struktūra

Disertacija susideda iš tyrimų apžvalgos dalies, metodologinės dalies, empirinės dalies, tyrimo rezultatų apibendrinimo ir išvadų.

Pirmojoje – teorinėje - dalyje supažindinama su atliekų rinkėjų tyrimų tendencijomis pasaulyje ir Lietuvoje; aptariami atliekų rinkėjus įvardinantys terminai, apibrėžimai, atliekų rinkėjų ir jų darbinės veiklos klasifikacija; nagrinėjamos istorinės tendencijos, turėjusios įtakos atliekų rinkimo ir atliekų rinkėjų atsiradimui bei vystymuisi; analizuojami jų veiklos ekonominiai aspektai, jų vaidmuo ir atliekama funkcija visuomenėje; supažindinama su bendraisiais atliekų rinkėjų gyvenimosi bruožais įvairiose šalyse.

Antrojoje - metodologinėje - dalyje pristatomas etnografinis tyrimo metodas, vizualinės etnografijos ypatybės bei aptariama vizualinių priemonių vaidmuo, naudojimo problemos ir perspektyvos sociologijoje. Taip pat supažindinama su disertacinio tyrimo eiga ir procedūromis.

Trečiojoje – empirinėje - dalyje pristatomi etnografinio tyrimo rezultatai. Pristatoma Kariotiškių sąvartyne dirbusių atliekų rinkėjų sudėtis, socialinės demografinės charakteristikos, tapimo atliekų rinkėju procesas. Aptariamas atliekų rinkėjų darbo pobūdis ir ypatybės, uždarbio galimybės ir jį veikę veiksniai, taip pat supažindinama su kasdienio gyvenimo ir buities ypatybėmis, t.y. būsto pobūdis, jo statybos ir priežiūros ypatybės, valgio gaminimo ir mitybos įpročiai, svaigalų vaidmuo sąvartyno bendruomenės gyvenime, taip pat tokios temos kaip: apranga, miegas, higiena; aprašomos atliekų rinkėjų šventės ir laisvalaikio leidimo būdai; analizuojamas sąvartyno bendruomenės socialinis gyvenimas ir organizacija; išryškinamos atliekų rinkėjų sveikatos problemos, gydymosi sunkumai ir mirtingumas, jo priežastys; paskutiniame skyriuje atskleidžiamos sąvartyno uždarymo įtaka čia dirbusių žmonių likimams bei jų išgyvenimo strategijos. Apibendrinant tyrimo rezultatus atskleidžiamos Kariotiškių sąvartyne dirbusių žmonių gyvenimosi ir atliekų rinkėjų subkultūros sąsajos ir pateikiamos išvados. Pridedamas literatūros sąrašas (130 pavadinimų). Darbe pristatomi 81 paveikslėlis ir 3 lentelės. Darbo apimtis 293 puslapiai, 434 781 spaudos ženklai (su tarpeliais).

IŠVADOS

1. Kiekviena visuomenės grupė formuoja savo gyvenimo būdą, kuris yra glaudžiai susijęs su jos vaidmeniu visuomenėje. Kai kurios visuomenės grupės yra marginalios, tačiau jos nėra nesvarbios. Jos turi savo vaidmenį ir savo vietą visuomenėje. Jos taip pat turi savitą gyvenimo būdą, kuris yra glaudžiai susijęs su jų atliekamu vaidmeniu.
2. Atliekų rinkėjų (kaip vienos iš marginalių grupių) gyvenimo būdas yra išties išskirtinis. Tad yra svarbu tyrinėti, juos siekiant suprasti jų vietą visuomenėje, jų vaidmenį ir galų gale - pačią visuomenę.
3. Atliekų rinkėjai gali būti apibrėžiami kaip žmonių grupė, kuri iš šiukšlių srauto išrenka bei surūšiuoja atliekas, tinkamas antriniam naudojimui, ir jas patys vartoja ir/ar naudoja prekybiniais mainams.
4. Atliekų rinkimas kaip veikla egzistuoja visose visuomenėse. Atliekų rinkėjai kaip visuomenės grupė atsiranda kartu su urbanizacija. Istoriniams atliekų rinkėjų veikos pokyčiams įtakos turi gamybos technologijų evoliucija bei šalies, kurioje jie dirba, socialinė-ekonominė situacija.
5. Skirtingose kultūrose atliekų rinkėjų veikla įgyja skirtingas formas. Tad galima skirti šios veiklos klasifikaciją, kurios svarbiausi kriterijai: atliekų rinkimo vieta (miestas ar sąvartynas), atliekų tvarkymo proceso etapas, kuriame dirbama („pirmos rankos“, t.y. namų ūkiai ir įstaigos; tarpinės saugyklos; pervežimo mašinos; galutinio kaupimo vietos), pagal atliekų rinkimo paskirtį (pardavimui ar asmeniniam vartojimui), pagal renkamų atliekų tipą (antrinės žaliavos, organinės atliekos, daiktai ir pan.), pagal savarankiškumo laipsnį ir gaunamo atlygio pobūdį bei dydį.
6. Atliekų rinkėjų vaidmens visuomenėje supratimui svarbūs ekonominiai jų veiklos aspektai. Atliekų rinkėjų veikla labiausiai priklauso nuo to, kiek žmonių yra linkę užsiimti atliekų rinkimu (*darbo jėgos pasiūla*), ir nuo pramonės bei kitų ūkio šakų pastangų sumažinti gamybos kaštus perkant antrines žaliavas (*atliekų rinkėjų darbo produktų paklausa*). Be šių pagrindinių veiksnių, atliekų rinkėjų veiklai turi įtakos dar ir kiti du veiksniai: *darbo objektų pasiūla*, t.y. kiek daug atliekų yra išmetama ir kiek jos yra vertingos, ir *valstybės reguliavimas*, kiek valstybės politikos priemonės leidžia/draudžia užsiimti šia veika bei sudaro tam tinkamas sąlygas.

7. Atliekų rinkėjų funkcija visuomenėje sietina su jų darbo teikiama trejopa – ekonomine, socialine ir ekologine – nauda. Ekonominė nauda reiškia, kad atliekų rinkėjų darbinė veikla leidžia sutaupyti gamybos kaštus bei atliekų tvarkymo išlaidas. Socialinė nauda reiškia, kad sprendžiamos socialinės problemos. Ekologinė nauda reiškia, kad mažėja aplinkos tarša, taupomi pirminiai gamtiniai išteklių. Tokiu būdu jų darbas suteikia tinkamas sąlygas efektyvesniam vartotojiškos visuomenės funkcionavimui.
8. Atliekų rinkėjų vieta visuomenėje yra marginali (ekonominė, socialinė ir geografinė prasme). Galima teigti, kad ši visuomenės grupė yra artima nepatrauklaus darbo specialistams, kurie, nors ir atlieka naudingą darbą, dėl jo pobūdžio visuomenėje yra stigmatizuojami. Kadangi atliekų rinkėjai dažniausiai nėra samdomi, dirba savarankiškai bei kadangi jų grupėms būdingos įvairios socialinės problemos, juos galima laikyti tarpine grupe tarp probleminių rizikos grupių asmenų ir nepatrauklaus darbo specialistų.
9. Atliekų rinkėjų gyvenimo glaudžiai susijusi su jų atliekama funkcija visuomenėje (kurią apibendrintai būtų galima suformuluoti taip: nepatrauklaus, bet svarbaus darbo atlikimas, suteikiantis pagrindą veiksmingesniam visuomenės funkcionavimui). Galima išskirti tokius pagrindinius jų gyvenimo bruožus:
 - a. esminis skiriamasis bruožas – visuomenėje neįprastas požiūris į šiukšles: šiukšlės traktuojamos kaip resursai, o ne kaip atliekos.
 - b. pagrindinis jų darbas ir uždarbio šaltinis yra atliekų rinkimas, rūšiavimas ir nukreipimas pakartotino panaudojimo link;
 - c. daugumai atliekų rinkėjų būdingas materialinių poreikių tenkinimas vartojant atliekas;
 - d. atliekų rinkėjams dažnai būdingas bendruomeninis gyvenimas ir „profesijos“ perdavimas iš kartos į kartą (kitais tariant, „profesinių“ klanų formavimas);
 - e. dėl atliekamo darbo jie visuomenėje yra stigmatizuojami ir išstumiami; tačiau nepaisant, patiriamos gėdos dažnai jiems būdinga dirbančių žmonių savigarba;
 - f. šiukšlės nėra vien jų darbo objektas; jos persmelkia atliekų rinkėjų buitį, namų aplinką, įtakoja jų santykius visuomenėje ir savivoką.
10. Atliekų rinkėjai egzistuoja ir Lietuvoje. Tai žmonės, miestų konteineriuose ieškantys vertingų atliekų, bei žmonės, dirbantys sąvartynuose.

11. Šis tyrimas atskleidžia, kad (1) Kariotiškių sąvartyne dirbę atliekų rinkėjai buvo aplinkiniuose miestuose ir kaimuose gyvenantys žmonės; santykinai nedidelė dalis jų gyveno sąvartyną supančiuose miškuose; tarp jų buvo ir benamių; (2) pagrindiniai Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų „bendruomenės“ susiformavimo veiksniai sietini labiau su ekonominiais negu su socialiniais ar moraliniais motyvais (t.y. labiau su noru užsidirbti, negu iškritimu iš visuomenės ar asmenybės degradacija).
12. Galima išskirti tokius pagrindinius Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų gyvenimosios buožus:
- g. Pagrindiniai veiksniai, paskatindavę žmones pradėti užsiimti atliekų rinkimu, buvo socialiniai, t.y. santykis su kitu jau čia dirbančiu, žmogumi. Pradinį pasibjaurėjimą darbu sąvartyne padėdavo nugalėti ekonominiai veiksniai, t.y. galimybė pakankamai užsidirbti.
 - h. Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų savivoka susijusi su savigarba pasirinkus darbą, o ne kitas mažiau patrauklias alternatyvas (pašalpų gavimą, nusikalstamą veiklą ir pan.)
 - i. Atliekų rinkėjų darbui būdingos savybės: kenksmingos ir pavojingos darbo sąlygos, santykinai paprastas ir laisvas, tačiau fiziškai sunkus, atgrasus ir nelegalus darbas. Dirbama naudojant tipiškus atliekų rinkėjų darbo įrankius.
 - j. Pagrindinis Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų darbas ir uždarbio šaltinis – antrinių žaliavų rūšiavimas ir pardavimas supirkėjams. Papildomas pasipelnymo šaltinis - įvairūs radiniai naudojami asmeniniam vartojimui, natūriniam mainams ar pardavimui.
 - k. Santykinai geros uždarbio galimybės. Pagrindiniai veiksniai, įtakojantys uždarbio dydį: darbo intensyvumas ir gebėjimai dirbti, socialinis statusas sąvartyno bendruomenėje ir sėkmė.
 - l. Bendriausi kasdienio gyvenimo ir buities organizavimo buožai: „laukinis“ gyvenimas; materialių poreikių tenkinimas, vartojant atliekas randamas sąvartyne; vartojimas, pasižymintis eikvojimu; daiktų naudojimas ne pagal įprastą paskirtį; tvarkos ir higienos stoka; svarbus alkoholio vaidmuo.
 - m. Nors Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų buičiai ir kasdieniam gyvenimui būdingi saviti bendri buožai, jis nevienalytis - varijuojantis nuo paprastų,

„aplaidžių“ būdų poreikiams tenkinti iki rūpestingo, kasdienio buitės puoselėjimo, t.y. rūpinimosi kasdienio gyvenimo kokybe.

- n. Kariotiškių sąvartyno atliekų rinkėjų laisvalaikis neišskirtinis. Dominuojančios veiklos: bendravimas, televizijos žiūrėjimas, alkoholio vartojimas ir pan.
 - o. Kariotiškių sąvartyno bendruomenės socialinis gyvenimas pažymėtas savos socialinės organizacijos (kolektyvinio gyvenimo būdo, nors ir ne stipriai sutelktoje bendruomenėje, susigrupavimo, hierarchinių santykių, gana gausių smurto apraiškų santykiuose). Išskirtinis ir įvairialypis vaidmuo šioje bendruomenėje tenka supirkėjams - nuo „darbdavio“ ir globėjo iki išnaudotojo.
 - p. Atliekų rinkėjų gyvenimas kupinas rizikos. Aukštas mirtingumo ir sveikatos problemų lygis charakterizuoja sąvartyno gyvenseną. Dėl sveikatos problemų į medikus kreipiamasi itin retai.
13. Ši disertacija parodė, kad Kariotiškių sąvartyne dirbančių žmonių gyvensenos ypatumai yra susiję ne tik su individualiais pasirinkimais. Specifinė jų gyvensena turi bendrų bruožų su kitų šalių atliekų rinkėjų gyvenimo būdu. Tad gali būti kildintina iš priklausymo atliekų rinkėjų subkultūrai.
14. Disertacijoje atskleistas požiūris į atliekų rinkėjus, kad jie nėra vien „asocialūs“, degradavę asmenys, bet žmonės, ieškantys išgyvenimo strategijų, išnaudojantys neformalioje ekonomikoje atsirandančią nišą ir netgi atliekantys visuomenei naudingą darbą. Tokį požiūrį galima įtraukti į paramos jiems (ir kitoms visuomenės grupėms, kurių vienas iš pragyvenimo šaltinių yra atliekų rinkimas) koncepciją ir strategiją, išnaudojant šią darbinę jų veiklą kaip išteklių.

REFERENCES

1. Asforth B.E., Kreiner G.E. 1999. „How can you do it?“. Dirty Work and the Challenge of Constructing a Positive Identity. // *Academy of Management review* Vol. 24, Nr.3. - p.413-434
2. Chidaushe S.J. 2006. Ashforth and Kreiner's „How can you do it? Dirty work and the Challenge of Constructing a Positive identity“. A critical analysis. [prieiga internetu: sociology.sdstate.edu/arwoodd/theory2/.../papers/stacy-paper.pdf]
3. Čepaitienė A. 2005. Įvadas į kasdienybės studijas: kasdienybė kaip kultūrą tvarkanti erdvė. // *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* Nr.5(14). – p. 11-25.
4. Douglas M. 1966. *Purity and Danger: An analysis of the concepts of pollution and taboo.* // London: Routledge and Kegan Paul.
5. Ferrel J. 2006. *Empire of scrounge: Inside the Urban underground of dumpster diving, trash picking, and street scavenging.* NYU press.
6. Furedy Ch. 1990. *Social Aspects of Solid Waste Recovery in Asian Cities.* // *Environmental Sanitation Reviews Series*, No. 30. Bangkok: Environmental Sanitation of Technology. P.2-52
7. Giddens A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas.* Vilnius: Pradai.
8. Goffman E. 1986. *Stigma. Notes on the management of spoiled identity.* New York: Simon and Schuster.
9. Gonak A., Darulis Ž. 2006. Sąvartyno gyventojų bei jų lemiančių socialinių ir ekonominių veiksnių vertinimas. // *Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas* 10 (1). P.23-26.
10. Gowan T. 2008. *New Hobos or Neoromantic Fantasy? Work and Ethics among Homeless Recyclers in San Francisco* (nepublikuotas rankraštis).
11. Hamilton P. *Visual research methods*, vol.1, vol.2, vol.3 ir vol.4. London, Sage publications.
12. Hammersley M. 1992. *What's wrong with ethnography?* London, Routledge.
13. Herbert G.J. 1972. The positive functions of poverty. // *The American journal of sociology*, Vol.78, Nr.2. – p. 275-289.
14. Herman J.L. 2006. *Trauma ir išgijimas: prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro.* Vilnius: Vaga.
15. Hsieh H.F., Shannon S.E. 2005. *Three Approaches to Qualitative Content Analysis.* // *Qualitative Health Research*, Vol.15, No.9. Sage Publications.
16. Hughes E. 1962 *Good people and dirty work.* // *Social problems*, Vol.10. - p.3-11.
17. Inglis D. 2005. *Culture and everyday life.* London: Routledge.
18. Jakavonytė J. *Valkatavimas kaip socialinis fenomenas [magistro darbas].* Vilnius, VU sociologijos katedra, 2005.
19. Kanopienė V., Mikolionienė S. 2004. *Lietuvos benamiai: gyvenimo sąlygos.* // *Socialinis darbas. Mokslo darbai.* Nr.3(1). P. 47-59.
20. Kocai E. 2007. *Socialinė benamių atskirtis ir jos formavimosi veiksniai* (daktaro disertacija). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
21. Krupickaitė D. 2000. *Erdvinių gyvenamosios, kaip vieno svarbiausių urbanizacijos aspektų, skirtumų tyrimas (dviejų Lietuvos rajonų pavyzdžiu)* // *Geografijos metraštis*, T.33. – p. 337-349.
22. Lee B.A., Schrech C.J. 2005. *Danger on the streets: Marginality and victimization among homeless people.* // *American behavioral scientist*, vol.48. – p. 1055-1081.
23. Leonavičius J. 1993. *Sociologijos žodynas.* – Vilnius: Academia.
24. Leonavičius V. 2003. *Sociologija.* – Kaunas: VDU leidykla.
25. Mayring P. 2000. *Qualitative Content Analysis.* // *Forum: Qualitative Social Research*, Vol.1, No. 2.

26. Medina M. 2007. *World's Scavengers. Salvaging for Sustainable Consumption and Production*. Lanham: AltaMira Press.
27. Nas P.J.M., Jaffe Rivke. 2004 *Informal Waste Management. Shifting the Focus from Problem to Potential*. //Environment, Development and Sustainability Nr.6. P.337–353. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
28. Pink S. 2001. *Doing Visual Ethnography. Images, Media and Representation in Research*. London: Sage Publications.
29. Praspaliauskienė R. 2000. *Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmos pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje*. - Vilnius: Žara.
30. Proser J. 1998. *Image based research. A sourcebook for qualitative researchers* (ed. Prosser J.). - UK, Falmer Press. – p. 115-130.
31. Rouse J., Ali M. 2001. *Waste pickers in Dhaka. Using the sustainable livelihoods approach: key findings and field notes*. Loughborough: WEDC, Loughboroug University.
32. Ruškus J., Balčiūnas S. 2003. *Kairių sąvartyno apylinkių užterštumas ir gyventojų sveikata: nuomonių tyrimo rezultatai*. Šiauliai: ŠU Socialinių tyrimų mokslinis centras.
33. Savolainen R. 1995. *Everyday life information seeking: approaching information seeking in the context of „way of life“* // LISR, vol.17. – p. 259-294.
34. Scanlan J. 2005. *On Garbage*. London: Reaktion Books Ltd.
35. Shields R. 1991. *Places on the Margin. Alternative Geographies of Modernity*. London: Routledge.
36. Sicular D. 1992. *Scavengers, Recyclers, and Solutions for Solid Waste Management in Indonesia*. Berkeley, CA, USA
37. Simpson Herbert M., Mitrovic A., Zajic G., Petrovic M. 2005. *A Paper Life. Belgrade's Roma in the Underworld of Waste Scavenging and Recycling*. UK: Loughborough University.
38. Thompson M. 1979. *Rubbish Theory. The Creation and Destruction of Value*. Oxford University Press.
39. Valentine G. 2001. *Social Geographies: Space and Society*. Harlow: Prentice Hall
40. Vosyliūtė A. 2002. *Varguomenė: būtis ir egzistenciniai išgyvenimai*. // Filosofija. Sociologija, Nr.4. – p. 23-30.
41. Vosyliūtė A. 2004. *Socialinė grupės: nepritekliaus žymės*. - Vilnius: Karminas.
42. Vosyliūtė A., Kasparavičienė V., Maniukaitė, G. Kocai. 2004. *Varguomenė: gyvensena ir vertybės*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
43. Zimring C.A. 2005. *Chash for Your Trash. Scrap Recycling in America*. New Brunswick, N.J: Rutgers University Press.

Publications:

1. Petružytė D. „Sąvartyno subkultūra“ // Visuomenė ir gyvenimo stiliai: savi ir svetimi. – Kaunas, VDU leidykla, 2008. – 40-59 psl. – ISBN 978-9955-12-387-4.
2. Petružytė D. „Sąvartyno žmonės kaip viena iš atliekų rinkėjų atmainų“ // Jaunųjų mokslininkų darbai Nr.2(23). - Šiauliai, ŠU leidykla, 2009. - 219-224 psl. – ISSN 1648-8776.
3. Petružytė D. „Atliekų rinkėjų darbas ir uždarbis: Kariotiškių sąvartyno atvejis“ // Tiltai Nr. 2(47). – Klaipėda, KU leidykla, 2009. – 113 – 125 psl. – ISSN 1648-3979.
4. Petružytė D. „Atliekų rinkėjų subkultūra: Kariotiškių sąvartyno atvejis“ // Subkultūrų gyvenimo stiliai: savi ir nesvetimi. – Straipsnis priimtas spausdinti.
5. Petružytė D. „Atliekų rinkėjų darbas: stigma ir nauda“// STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika Nr.5. – ISSN 1648-2425. - Straipsnis priimtas spausdinti.

About the authoress. Donata Petružytė graduated from Vilnius University, Bachelor of Social Work (2003) and Master (2005) studies. On the 1 of November, 2005 she entered the Institute for Social Research for Sociology doctoral studies. She had a 12-month (2007-2008) internship at the University of Lapland, Department of Social Work (internship sponsored by the Academy of Finland). During her doctoral studies she published 8 publications in Lithuanian scientific journals. She attended and gave lectures in social work summer schools at the University of Lapland (2008), Vilnius University (2009) and international methodological graduates' seminar at Vytautas Magnus University (2009).